

UDK:372.8

Zarnigor QO'YCHIYEVA,
TDPU mustaqil izlanuvchisi, PhD

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent N.Alimov taqrizi asosida

METHODOLOGICAL CONDITIONS FOR IMPROVING THE METHODOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS TO DEVELOP STUDENT SPEECH

Annotation

The article aims to reveal the promising directions of development of methodical preparation of future primary school teachers for the development of students' speech, increasing their level of scientific competence aimed at introducing them to new modern technology, and revealing the importance of innovative approaches.

Key words: Speech skills, interdisciplinary communication, integration, elementary school, formation, criteria, indicators, levels.

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINI O'QUVCHILARNI NUTQINI O'STIRISHGA METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISHNING METODIK SHART-SHAROITLARI

Annotsatsiya

Maqolada bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining o'quvchilar nutqini o'stirishga metodik tayyorgarligini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlari, uning yangi zamonaviy texnologiya bilan tanishtirishga qaratilgan ilmiy kompetensiyaviy darajasini oshirish hamda innovatsion yondashuvning ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so'zlar: Nutqiy malaka, fanlararo aloqa, boshlang'ich sinf, ta'lim metodlari, shakllanish, mezonlar, ko'rsatkichlar, darajalar.

МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ

Аннотация

Целью статьи является раскрытие перспективных направлений развития методической подготовки будущих учителей начальных классов к развитию речи учащихся, повышению их уровня научной компетентности, направленной на ознакомление их с новыми современными технологиями, раскрытие значимости инновационных подходов.

Ключевые слова: Речевые навыки, межпредметная коммуникация, начальная школа, методы обучения, формирование, критерии, показатели, уровни.

Kirish. Nutqni rivojlantirish metodologiyasining mazmuni ta'lim muassasalarida o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirish o'quvchilarni kattalar va tengdoshlar bilan muloqot qilish va ma'lumot almashishga o'rgatishdir. O'quvchilar nutqini rivojlantirish bo'yicha ishlar ularning so'z boyligini boyitish bilan bog'liq. Bolaning so'z boyligi qanchalik ko'p bo'lsa, u shunchalik yaxshi gapiradi.

Davlat ta'lim standarti talablari o'quvchilarning o'zgaralar fikrini, matn mazmunini to'liq anglay olish ko'nikmasini, o'z fikrini yozma va og'zaki nutqda aniq va ravon bayon eta olish malakasini oshirishga qaratilgan.

Bolalar nutqini rivojlantirishda folklorlarning roli katta. Shuning uchun ham "O'qish kitob" darsliklarda xalq amaliy san'atining turli janrlarini uchratish mumkin. Bolalarda ezgu tuyg'ular, saxovat, mehnatsevarlik, e'tiborlilik, hayo va shu kabi fazilatlarini shakllantirishda ertaklar, maqollar, matallar, topishmoqlar muhim o'rin tutadi.

Ma'lumki, o'qitish jarayonida o'qituvchi o'quvchilar bilan individual ravishda muloqot qiladi. Kichik yoshdagi o'quvchilarning nutqidagi kamchiliklarni tanqid qilish ehtiyotkorlikni talab qiladi. Qo'pol tanbeh, noto'g'ri tanqid o'quvchilarning yaxshi xulq-atvorini buzishi, o'quvchini asossiz xafa qilishi mumkin, shuning uchun o'qituvchi pedagogik odobaxloq qoidalariga rioya qilishi kerak.

Hammamizga ma'lumki, nutq fikrni ifodalash vositasi bo'lib, u orqali inson o'z fikr va qarashlarini ifodalaydi. Qolaversa, insonning ichki dunyosiga, uning bilim darajasiga uning nutqiga qarab baho beramiz. Shuning uchun ham erta yoshda nutqni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish lozimki, u bilimlarni egallashda, tabiat va borliq haqida ma'lumot to'plashda samarali hisoblanadi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari nutqini rivojlantirishda nafaqat yodlash, so'z ma'nosini tushuntirish yoki ertaklarni qayta

aytib berish kabi usullardan foydalanadi, balki ular uchun qiziqarli mashg'ulot, ayniqsa, ko'zlangan maqsad bo'lgan interfaol metodlardan foydalanish yuqori natijalarga erishishda katta yordam beradi. O'quvchilar soniga qarab interfaol metodlardan ta'limning jamoaviy, guruhli shakllari, kichik guruhlarda ishlash, juftliklarda ishlash va individual (yakka tartibda) ishlash kabi shakllari foydalaniladi.

Jamoaviy ta'lim shaklida vazifalarni bajarish va muhokama qilishda butun sinf ishtirok etadi. Bunda "Ko'tarilgan qo'l qoidasi"ni qo'llash va unga rioya qilish, shuningdek, "Gapirayotganni hurmat qilish" tamoyillariga rioya qilish muhimdir. Bu shakl munozara va bahslar, ochiq muhokamalarga to'g'ri keladi.

Guruhli ta'lim shaklida sinflar 5-6 kishilik guruhlarga, jamoalarga bo'linadi. Bu shakl sinfda va sinfdan tashqari ishlashda, loyiha, tadqiqot va ijodiy faoliyatlarga mos keladi.

Kichik guruhli shaklda o'quvchilar 3-4 kishilik uncha katta bo'lmagan guruhlarga bo'linadi. Bunday shakl ham sinfda va sinfdan tashqari ishlarda, loyiha, tadqiqot va ijodiy faoliyatlarda qo'l keladi. Shuningdek, bu shaklni masala va vazifalarni muhokama qilish, jamoaviy esse va dokladlar yozishda ham qo'llash mumkin.

Juftliklarda ishlash shaklida o'quvchilar ikki kishi bo'lib ishlaydi. Bunda o'quvchilarni "yelkadosh sherik" hamda "yuzmayuz sherik" tamoyili bo'yicha bo'lib chiqish mumkin.

Individual shaklda esa o'quvchi vazifalarni mustaqil ravishda, boshqalarning ishtirokisiz, o'zi bajaradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilar nutqini, ulardagi muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan Ta'lim texnologiyalari, metodlari, o'qitish texnikalarini ko'rib chiqamiz. 1-jadvalga qarang.

№	Metod, texnika, texnologiya	Qo'llanish sohalari
1	Masallar, iqtiboslar, hikmatli so'zlar, maqollar bilan ishlash	Nutqiy-mantiqiy, tahliliy fikrlashni rivojlantirish. Kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish
2	Klaster yoki mind map	Assosiativ fikrlashni, fikriy operatsiyalarni – sintez va analizni (tahlilni) rivojlantirish
3	Eyler-Venn diagrammasi	Nutqiy-mantiqiy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
4	Isikava diagrammasi (fishbone)	Nutqiy-mantiqiy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
5	Esse	Nutqiy-mantiqiy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
6	Vaziyatlar tahlili (keys-stadi)	Nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
7	Miya shturmi	Nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
8	Sinkveyn	Ijodiy, nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
9	O'zaro so'rovnomalar	Ijodiy, nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
10	Chalkash mantiqiy zanjirlar	Ijodiy, nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish
11	Qarama-qarshi bahs	Ijodiy, nutqiy-mantiqiy, tahliliy, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish

1-jadval. Ta'lim texnologiyalari, metodlari, o'qitish texnikalari.

Esse – bu erkin shakldagi insho bo'lib, u muallifning biror masalaga munosabatini ifodalab, uni asoslab beradi. Essening mazmuni puxta o'ylangan, mantiqan to'g'ri tuzilgan, tarkiblangan (kirish, asosiy qism va xulosadan iborat) bo'lishi kerak. Muallif esseda murojaat qilgan ma'lumotlar, faktlar, raqamlarning manbaya ko'rsatilgan bo'lishi kerak. Esseda ijodiy yondashuv sezilib turishi kerak. Essening tuzilishi: masalani qo'yish – fikrlash – rejalashtirish – yozish – tekshirish – takomillashtirish.

Vaziyatlar tahlili (keys-stadi) – bu faktlar asosida maxsus ishlab chiqilgan va o'quv mashg'ulotlarida tahlil qilinadigan muayyan o'quv vaziyatlari. Vaziyatlarni tahlil qilish jarayonida bolalar jamoada ishlashni, tahlil qilishni va boshqaruv qarorlarini qabul qilishni o'rganadi. Keysni yechish – bu taklif qilingan vaziyatni (keysni) tadqiq etish, axborotlarni to'plab va tahlil qilish, qilish mumkin bo'lgan harakatlar variantlarini taklif qilish va ularning ichidan eng maqbulini tanlash.

“Tarbiya” darligidan olingan misol

Ona tili darsida nazorat ishi edi. Azamatning qalami sinib qoldi. Uning yonida o'tiradigan Aziza portfelidan qalam o'tkirlagich olib, Azamatga berdi. Azamat qalam o'tkirlagichni indamay olib, qalamini o'tkirlab oldi-da, nazorat ishini yozishda davom etdi.

1. O'quvchilar keysni o'qib chiqishi kerak.
2. Bu vaziyatni tahlil qilishi kerak.
3. Bu vaziyatga nimalar sabab bo'lganini aniqlashi kerak.
4. Vaziyatni hal qilish yoki bunday vaziyat boshqa takrorlanmasligi uchun uning oldini olish variantlarini taklif qilishi kerak.

Azamatning qalami sinib qoldi. Uning qalam o'tkirlagichi uyida qolib ketgan yoki yo'qolgan. Nazorat ishi yozilayotganda esa Azizani chalg'itdi. Azamat rahmat aytmagani uchun Aziza undan xafa bo'ldi.

Yechim. Azamat maktabga bir nechta qalam olib kelishi, qalam o'tkirlagichini doim portfelida olib yurishi kerak. Buning uchun esa bir kun oldin kechqurun portfelini tayyorlashi, darsga qanchalik tayyorligini tekshirishi kerak. Shuningdek, birov yordam bersa, unga “Rahmat!” deyishni ham o'rganishi kerak. Aziza birov rahmat aytmagani uchun xafa bo'lmasligi kerak. Balki Azamat nazorat ishini yozishga berilib ketib, “rahmat” aytilishidan chiqib qolganidir?

Yuqorida keltirilgan ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish bilan birga bilimlarni o'zlashtirish

jarayonini yengillashtirish va mustahkamlash, nutq o'stirishga yo'naltirilgan har bir mashg'ulotni qiziqarli tashkil etishga xizmat qiladi.

O'quvchilarda nutqiy munosabatga kirishish malakasini hosil qilishda o'qituvchining roli kattadir. Bu o'qituvchining erkin va aniq – ravshan nutqi, o'quvchilar nutqi va tafakkurini rivojlantirishning birinchi darajali muhim shartlaridan hisoblanadi.

O'qituvchi o'z nutqining bolalarga qanday ta'sir etayotganini kuzatishi, tushunarli va qiziqarli bo'lganini hisobga olishi kerak. Agar bolalar darsga e'tiborsiz o'tirsalar, demak, o'qituvchi nutqining ta'siri kuchi sust.

O'qituvchining mahorati shundaki, u o'zining yoqimli nutqi bilan bir butun jamoaga ta'lim-tarbiya beribgina qolmay, balki ularni yuksaklikka intilishga chorlashi kerak.

Asosiy dadaktik tamoyillar: ta'limning ilmiy xarakterga egalik va qulaylik tamoyili, nazariyani amaliyot bilan tizimli o'qitish va bog'lash tamoyili, o'qituvchining yetakchi roli bilan ta'limda talabalarning ongilligi va faolligi usuli, ko'rinish usuli, bilimlarni o'zlashtirishning mustahkamligi va talabaning shaxsini har tomonlama rivojlantirish bilan bog'liqligi usulini o'rganish.

O'quv amaliyotida turli xil maqsadlar qo'yiladi va erishiladi, ko'plab vazifalar turli usullar, texnika va texnologiyalar asosida hal qilinadi.

Xulosa. Bugungi tez o'zgarayotgan dunyo ta'lim tizimida zamonaviy maktabning pedagoglarga qo'yadigan talablari oliy kasbiy pedagogik ta'lim vazifalarini tubdan qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Yuqori ilmiy va uslubiy potentsialga ega bo'lgan o'qituvchini shakllantirish vazifasi eng muhim vazifalardan biri sifatida qo'yildi: endi uning kasbiy tayyorgarligini psixologik, pedagogik jihatdan va uslubiy bilim va ko'nikmalar to'planishi bilan bog'lashning o'zi yetarli emas. Zamonaviy maktab nafaqat metodik tavsiyalarni yaxshi biladigan va ulardan qanday foydalanishni biladigan mutaxassisni, balki uning faoliyatini amalga oshirishda tez o'zgarib turadigan sharoitlarga oqilona javob bera oladigan, mavjud ta'lim holatiga munosib baho bera oladigan va o'quvchilarni o'qitish va o'qitish bilan bog'liq ko'plab amaliy muammolarni hal qila oladigan mutaxassisni talab qiladi. Oliy ta'lim mussasalarida bo'lajak o'qituvchining an'anaviy tayyorgarligi, birinchi navbatda, psixologik, pedagogik va fan-uslubiy, zamonaviy kasblarga yetaklovchi bilim va ko'nikmalarni to'plash bilan bog'liq.

ADABIYOTLAR

1. Abilkhairova Zh.A. Teaching speech culture in connection with other linguistic branches. Elementary school. – No 6, 2009 (6); 62-64.
2. Bepalko V.P. Component Pedagogical Technologies. - M.: Pedagogy, 1989;190.
3. Filin F.P. Some words about language norm and speech culture. Speech culture questions.- No7, 2006; C.44-48.
4. Kharaev Zh.A. Level of cognitive activity. Kazakhstan school, 2004. No3; 67-69.
5. Salmikova T.P. Methods of teaching grammar, spelling and speech development, M., 2001.